

e1butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

Número 186 • maig-agost • 2018

EDITORIAL . ARTICLES . FOTOS D'ACTIVITATS . ACTIVITATS

eibutlletí

Edició

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

Carrer Sabateria, 3 i 5 (Els Carlins) - 08241 Manresa

Correu-e: aarb@aarb.cat

Web: <http://www.aarb.cat/>

Coordinació

Joan Badia

Disseny i composició

Anna Martí

Imatge de portada

Música i Romànic 2018

Balsarenys: Sussi Garcia

Sant Fruitós: Joan Badia

Boixadors: Sussi Garcia

Cardona: Josep Llobet.

Consell Assessor

Joan Badia

Margaret Coll

Francesc Gasol

Josep Llobet

Correcció

Maria Alba Badia Guitart

Impressió

Remsa

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

250 exemplars

Editorial

Estem molt satisfets per l'excel·lent resposta que ha tingut el viatge d'estiu a la Llombardia. Temiem que es repetís la situació de l'any passat en la que vam haver de suspendre el viatge a Portugal per manca d'inscrits, no obstant, quan les coses no van com ens agradaria, reaccionem prenent nota per tal d'entendre el que ha passat. Pel que fa al viatge d'enguany, ens pensàvem que amb una vintena d'inscrits ja fariem prou i, per tant, seria un èxit, però finalment hem estat una trentena llarga. Moltes gràcies pel vostre suport!

Volem assegurar-nos que el viatge d'estiu pugui seguir fent-se sense haver de patir gaire per si, al final, pot dur-se a terme o no. En aquest sentit, seguirem oberts a les vostres propostes, i també a les crítiques, però tan sols quan aquestes serveixin per ajudar-nos a millorar en la nostra tasca organitzadora; tasca en la qual tothom hi és convidat. Som conscients que el verb organitzar és més difícil de conjugar, que no pas, el verbs opinar o criticar. És per aquest motiu que insistim en animar-vos a conjugar amb nosaltres el primer verb, doncs qualsevol ajuda és benvinguda.

Si l'esmentat viatge és anunciat amb molta antelació, sens dubte, ens ajuda a tots. El cas de l'intent de viatge a Portugal, va incomplir un xic aquesta condició, a més d'altres factors ja esmentats en el butlletí nº 83 de maig-agost de 2017. Així doncs, el viatge de l'any que ve, voldríem anunciar-lo, - o millor dit -, presentar-lo en públic abans no s'acabi aquest present any. Ara ens toca a tots plegats, anar decidint on es vol anar.

Entre estiu i estiu, però, hi altres activitats per fer: el Curs de Cultura Medieval, el tenim enllestit (mes d'octubre, tinguem-ho present); Música i Romànic s'ha de començar a planificar amb molta antelació; sortides, matinals,...etc. Valdria la pena visitar el Pont de Vilomara, bo i engrescant als nostre amics homònims de Berga, Sabadell i Barcelona a venir, doncs la pluja ens ho va impedir, el dia de la trobada d'entitats. Però tot això són idees que ens agradaria molt poder anar confirmant. Ho intentarem, és clar que sí!

Això últim que acabem de dir, és degut a canvis importants que, de fet, ja s'estan produint en la nostra junta i que, de fet, ens temem que hi restarem pocs. No cal dir que estem cercant "fitxatges", així com, també se sobreentén que ens cal, més que mai, la vostra ajuda, ja sigui a l'hora de fer gestions, o bé oferint-se per ser incorporat en el nostre equip. Es tracta de treballar còmodes i sense haver de passar angúnies.

Estem a la vostra disposició.

Els capitells del Carme, el magatzem municipal de la Plaça de la Reforma i els objectes exposats a l'Espai Manresa 1522

Jordi Sardans i Farràs

Fotografies de Josep Llobet, membre de la junta dels Amics de l'Art Romànic, comentades per Francesc Vilà, director del Museu Comarcal de Manresa, el dia 13 de març del 2018, just el dia que feia 396 anys de la canonització de Sant Ignasi.

Sobre els capitells dels claustres gòtics del convent del Carme, es reafirma en la tesi que van ser reaprofitats com a capitells del convent de les Caputxines, quan els del Carme van ser substituïts per claustres barrocs. Recolza la seva hipòtesi en què els mestres de pedra que van treballar als convents del Carme i de Valldaura eren diferents

i tenien estils propis que els diferenciaven. Així, en contra de l'opinió majoritària no demostrada, que els capitells del convent de les Caputxines provenien del convent de Valldaura, sembla que no és correcte, sinó que tindrien l'origen en els convents del Carme i de Predicadors. Sitjes té clar que hi havia dos claustres a Manresa que es van desmuntar: un, al Carme i l'altre a Sant Domènec. No se sap clarament si les peces es van barrejar i van servir per fer el claustre de Valldaura. Sembla més clar que el de Valldaura hauria anat a parar a les Caputxines. Documentalment, convent i claustre van existir ja que estan escripturats a la plaça Valldaura, però a l'altra banda de la Muralla. Ara bé, una altra hipòtesi és que potser només hi havia un claustre que tingués capitells esculturals i figurats de debò entre els del Carme i Sant Domènec. Es poden detectar mans de dos escultors diferents a un i altre claustre? Sí, és la darrera tesi de Sitjes, que aporta nova documentació, en l'article abans esmentat. Explica que té un dels dos escultors localitzat, i aporta claredat en les dates de la construcció de cada claustre, per separar-los després en el temps, amb força anys de diferència.

A finals del segle XVII, el claustre gòtic del convent del

Carme s'ensorra i en fan un de nou d'estil neoclàssic, pràcticament igual que el de Sant Domènec, però amb una diferència essencial: la majoria d'aquests darrers capitells no tenen escultura i són claustres de pedra, amb capitells de format dòric o jònic. Alguns dels capitells del Carme van aparèixer quan es van fer les darreres obres de l'alberg de joventut de la ciutat i van anar a parar dins de les parets del claustre nou, a fer de carreu, ja que al segle XVIII necessitaven pedra, prioritat que res tenia a veure amb l'actual conscienciació per la conservació del patrimoni. Queda clar, doncs, que tota pedra servia, tant la que ja estava carrada com la que provenia de capitells, que l'única condició requerida, era que s'avinguessin amb la paret, i per tant, s'havien d'escapçar. Del conjunt resultant, en van aixecar les noves parets, tal i com explica Francesc Vilà, director del Museu Comarcal de Manresa. Segurament no hi van anar a parar tots, perquè el claustre s'havia anat fent malbé progressivament. D'altres ja havien marxat. És en aquest context que cal valorar la hipòtesi de Sitjes, en el sentit que alguns s'havien ajuntat per fer un altre claustre. El que queda clar és que els capitells gòtics del claustre del convent del Carme es

^ Clau de volta del Carme, pertanyent a la restauració del segle XVII. Iconogràficament, sembla Sant Josep amb el Nen Jesús amb la bola del món. 4179.

^ La Trinitat, pare, fill (a través de la creu) i esperit sant (colom) al Carme, bé en l'acabament de les naus de l'església o en la reforma del segle XVIII. Pedra tacada d'òxid. 4168

^ Escut de la família Rajadell, procedent de l'església de Sant Domènec. 3942. Tenien dues finalitats: O assenyalar el lloc on volien ser enterrats, o deixar clar la peça de l'església que havien pagat.

^ Elements de finestral. Del mig 3813 i del lateral 3813 (però més pla), d'una de les tres esglésies gòtiques (Sant Miquel, Sant Domènec o Carme), però segurament del Carme.

van redistribuir al segle XVII i d'altres van desaparèixer. És molt difícil i complicat en aquesta etapa d'escampadissa de peces, saber totes elles per quines mans van passar i on van anar a parar.

Així doncs, els actuals capitells del Carme, que es conserven en el magatzem municipal de la Plaça Reforma, són gòtics, però les pedres que s'hi conserven provenen de les pilastres interiors de dins l'església i dels capitells de la portalada de la façana de l'entrada de l'església, com demostren les fotografies de l'enderrocament de l'església del Carme durant la Guerra Civil, fonamentalment de Lluís Rubiralta i Garriga, que ens permeten veure uns capitells molt ben esculpits i de

temes vegetals, on la pedra està foradada per dintre. És pràcticament un treball similar del portal de Sant Antoni de la Seu, segons explica Vilà, que també s'han conservat fins avui.

En el reconvertit Espai Manresa 1522 de la Plaça de Sant Domènec, hi van traslladar un parell, de capitells gòtics del claustre, provinents del que a finals del segle XIX era el Museu Municipal de Manresa. Els dos criteris essencials que es van fer servir per portar-hi peces, van ser: que tinguessin relació amb el que Ignasi de Loiola va poder trobar a Manresa el 1522; i, en segon lloc, que fossin de Sant Domènec. Del primer cas, s'hi van portar algunes peces, però específicament de Sant Domènec hi

ha molt poca cosa documentada, tret d'alguna peça que s'ha pogut identificar a través de les fotografies d'en Rubiralta o d'en Jacint Rosal. Hi ha dos sarcòfags anteriors al 1500, un es pot relacionar amb el Carme, i l'altre pels noms que hi apareixen i una llegenda que va divulgar Sitjes, podria correspondre a Sant Domènec, com sens dubte, ho és la gran rosassa. Ara bé, hi ha controvèrsia sobre si el material que s'hi exposa serveix per explicar l'època de Sant Ignasi. En aquest sentit, és evident que hi ha una contradicció entre la definició de l'espai i l'ús que se li ha volgut donar. Què hi fa el vídeo sobre l'enderroc de les esglésies durant la Guerra

Civil? Òbviament, no és el seu lloc, oimés quan ja té ubicació a l'Espai Memòries del Museu Comarcal. Cada vegada sembla més clar que s'ha optat per l'ús com espai de dinamització, amb diferents activitats puntuals com la presentació de llibres, que entra clarament en contradicció amb les pedres i el passat medievals. Possiblement, caldrà un replantejament, ja que tot no s'hi pot fer cabre al mateix lloc.

Retornant al tema que ens interessa sobre els capitells del Carme, s'ha pogut fer una llista dels capitells existents, "però és impossible discernir quins són del Carme i quins d'altres llocs", explica Vilà. Per acabar-ho d'embolicar, capitells que en diem del Carme, en l'etapa en què Ignasi Perra-

mon va ser regidor de Cultura, quan es va ensorrar la casa de la placeta dels planters, amb una arcada que travessa fins al pati que ha quedat buit, on hi ha la Vermuteria, va sortir un capitell que era semblant a d'altres que els especialistes diuen que són del Carme, però també està pendent de confirmació.

Analitzem, doncs, les característiques d'aquests capitells, perquè n'hi ha de menes diferents. En aquest sentit, els capitells del convent de les Caputxines, que són de la mateixa època, ens en poden donar una idea. "Els que hem vist que tenim conservats, és segur que són del Carme, perquè van sortir en fer les obres de l'alberg", explica Vilà, que tot seguit els analitza: N'hi ha

de dos tipus: un, de columnes quadro-lobulades, on al capdamunt sortia el capitell que continuava en forma de cònic obert i eren llisos, sense decoració. Uns altres, escairats, fragmentats i trencats, "malgrat tot, estan bé", però actualment tancats al públic per les obres, tot i que s'exposen habitualment al Museu Comarcal, tenen representacions humanes a les quatre cares de cada angle del capitell. Els que es van recuperar durant la Guerra Civil, que pertanyen a la portalada, estan en bon estat, perquè la pedra és bona. En canvi, els de les pilastres de dins l'església estan en mal estat, perquè es tracta de la mateixa pedra sorrenca o "arenisca" de la zona, que no aguanta la intempèrie, com li passa a la Seu, que es va disgregant.

Sortir a la llum

Una de les actuals hipòtesis de treball tant del director del Museu Comarcal, Francesc Vilà, com de la Tècnica de Patrimoni, Mercè Argemí, amb el suport de la Regidoria de Cultura, que encapçala Anna Crespo, és que en l'espai existent a l'actual magatzem de la Plaça de la Reforma s'hi pugui presentar públicament la col·lecció de capitells i àbacs existents. L'exposició pública serviria per explicar les

esglésies gòtiques a Manresa i el procés de salvament del patrimoni sobretot en temps de guerra. Cal recordar que durant la Guerra Civil, moltes obres artístiques i pedres valuoses es van conservar al museu instal·lat a l'edifici de la Cova. L'any 1940 van retornar al Museu de la ciutat. Ara, s'ha començat a esbossar un projecte artístic al voltant, per poder bastir un espai de presentació i una actuació sobre la memòria del passat, que inclogui les esglésies desaparegudes, i permet-hi fer reflexions més teòriques, estètiques i espirituals sobre el pas del temps, les transformacions i destruccions del patrimoni, o la importància del passat interrelacionat amb el present...

Es tractaria d'un espai visible integrat en la memòria ciutadana del passat, que està ben situat en relació a la Seu, ja que la plaça de la Reforma no deixa de ser una entrada a la ciutat, en ser el primer lloc que es troben els visitants quan arriben a través de la Renfe. I a veure si ajuda, d'una vegada per totes, a fer servir el pàrquing de la Reforma, que tants maldecaps ha comportat fins ara a les finances dels ciutadans. Actualment, el local té uns mínims de condicionament, com llum i aigua, però s'ha de museïtar

^ Capitell de cantonada amb rostre femení. Del Carme. Probablement un angelet. 3737.

^ Capitell de la portalada del Carme amb temes vegetals. 3665 A.

^ Peces de les pilastres interiors de l'església del Carme. 3662 C. (foto 7)

^ Escut dels Cardona. 3602 i escut de flors. 3936.

zar en el sentit d'endreçar les pedres i fer llegible el tema de les procedències de les peces i de les esglésies, sense convertir-lo en un magatzem administratiu de museu, amb llistat d'inventaris, sinó mantenir més aviat una situació ambigua i dispersa, que pot afavorir jugar amb una interpretació més estètica i conceptual del que suposa el patrimoni, i de com el pas del temps ens acumula coses i ens barreja èpoques, adverteix Vilà.

Tot i que és difícil assenyal·lar terminis concrets en l'Administració municipal, perquè tothom hi tingui l'accés públic que caldria, en tractar-se d'una qüestió de patrimoni cultural, s'apunta a l'any vinent com a data factible. És cert que fins ara, s'hi han fet algunes visites puntuals per la Festa Major, en la Manresa Desconeguda, fins i tot dins les Jornades de

Patrimoni. Però, de cara un futur immediat, sembla que hi ha voluntat de fer-ho efectiu, oimés quan amb un mínim de recursos que no requereixen de cap inversió cara, pugui ser visitable en un mitjà termini. Els polítics haurien de prioritzar que el conjunt de la ciutadania tingui dret al lliure accés al coneixement del patrimoni de la ciutat. Caldria que cada cop més persones ho valoressin no com un magatzem de trastos, sinó com un espai on les pedres puguin lluir allà i més enllà. Vilà és pràctic i sap que "abans de l'any vinent per qüestions de pressupost no s'obrirà definitivament", però explica que la regidora de Cultura va veure bé el que li presentaven. El director comenta que no ha de ser un lloc per tenir-lo obert de manera estable, però si uns dies a la setmana, i sobretot, "dinamitzar-ho a través del Museu

Comarcal, on cal preveure la possibilitat de programar-hi activitats didàctiques, com visites escolars amb sensació de continuïtat, o exposicions de petit format".

Aquestes 700 peces són actualment al magatzem de la Plaça de la Reforma des de la temporada 2014-15, un espai de 1.000 metres quadrats que també és municipal, ja que l'Ajuntament l'ha cedit com a dependència del Museu Comarcal que per poder créixer ha de desplaçar magatzems fora, per continuar tenint sales d'exposició. Ve a substituir el magatzem Sanllehí, on hi van anar l'any 2000, a precari, quan es van fer les obres de l'actual Arxiu Comarcal del Bages. S'hi van portar les pedres més grosses, mentre d'altres de menors es van dipositar al cos d'edifici que el Museu té amb entrada pel ca-

rrer Viladordis. Aquest magatzem Sanllehí va passar també a ser municipal, i durant un temps hi "coincíem nosaltres i carrosses de la processó de Setmana Santa, carruatges de morts, etc." En van marxar, quan les condicions de l'edifici no eren les més adequades i es van haver de començar les obres de condicionament dels 500 anys (1522) de Sant Ignasi, al Museu Comarcal i als seus voltants. D'altres espais relacionats amb el Museu són extensions, com per exemple, l'equipament del carrer del Balç que penja del Museu, amb col·lecció pròpia de l'esmentat museu; de la mateixa manera que a l'Espai del 1522 hi ha una col·lecció del Museu, i la gestió que se'n fa des de Turisme, la part de Conservació i Patrimoni, "fa que preparem junts els elements de difusió i dels textos". Al Museu es va condicionar

un espai per recepció de pelegrins, al cos d'edifici que dona al carrer Viladordis, que semblava que no ens els hauríem d'acabar i ara els ideòlegs sospiren perquè siguin 2.000 visitants. A més del Claustre, hi haurà una recepció amb un vestíbul prou gran per funcionar com a punt o Centre d'Acollida de Peregrins, que passarà també a ser una sala d'activitats, amb l'esperança que se li pugui donar vida com espai per fer-hi conferències. Segons el nou projecte, que creix sobretot quan s'en responsabilitza l'arquitecte David Closas, s'ha d'anar reformulant, de manera que l'original es retoca substancialment. Fins al punt, que seguint les consignes de la Generalitat de Catalunya s'ha fet un projecte museològic, també totalment nou, que abasta tot l'edifici on només hi haurà museu.

**REQUADRES:
RELACIÓ D'OBJECTES
DEL FONS DEL MCM
QUE S'EXPOSEN
AL NOU CENTRE
D'INTERPRETACIÓ: ESPAI
MANRESA 1522. Des del
24 de novembre de 2015.**

MCM 4077, Rosassa cega
MCM 3664, pilastra
MCM 3663, pilastra
MCM 3661, pilastra
MCM 3924, Àbac
(ocell, ala...)
MCM 3990, Àbac (conill...)
MCM 4008, Àbac
MCM 3913, Àbac (per-
sonatge, dimoni)
MCM 3989, Àbac
MCM 3889, Capitell
MCM 3709, Capitell
MCM 3613, Escut (3 flors)
MCM 3622, Escut (damer)
MCM 4176, Clau de
volta (2 figures)
MCM 4167, Clau de volta
(frare amb bastó i farcell)
MCM 3658, Sarcòfag (Es-
cuts dels Talamanca)
MCM 3776, Sarcòfag (frares
Conillera i "Sent Gust")
MCM 10075, Sant Ignasi de
Loiola, pintura sobre tela.

Nota: Aquestes estan pensa-
des considerant la major pro-
babilitat de què procedeixen
de Sant Domènec mateix...
Algunes, però, com les pilas-
tres amb capitell o una de les
claus de volta són del Carme.

**QUATRE EXEMPLES
DE LES 700 FITXES,
CAPITELLS, PILASTRES
I ÀBACS, D'OBJECTES
CONSERVATS AL
MAGATZEM DE LA PLAÇA
REFORMA:**

Museu Comarcal de Manresa.
Número de registre 3989, per-
tanyent a Arts plàstiques, com
a objecte àbac, datat entre els
segles XIV-XV, procedent de
Manresa, amb unes dimen-
sions: 28 x 37 x 13 cm; amb
una inscripció de 1.75 i escaig.
Ubicació actual i habitual,
magatzem lapidari de la plaça
de la Reforma. Història de
l'objecte: procedeix del claus-
tre del convent de Sant Domè-
nec, de Manresa. Recuperat a
la fi del segle XIX i incorporat
a la col·lecció del Museu de
Manresa, situat en unes sales
de l'edifici de l'Ajuntament
(1896 - 1936). Durant la Gue-
rra Civil de 1936 fou traslladat
al dipòsit de la Cova de Sant
Ignasi, junt amb altres fons re-
cuperats. La forma d'ingrés és
desconeguda, però provenia
de l'Ajuntament de Manresa.
Es tracta d'una col·lecció la-
pidària que es descriu com un
àbac de capitell gòtic, decorat
amb motius d'animals fantàs-
tics. A la cara 1: un ocell; cara
2: una serp amb cames pos-
teriors menjant-se una poma;
cara 3: part posterior del cos
d'una bèstia. L'estat de conser-
vació és bo, tot i estar trencat.

Museu Comarcal de Manresa.
Número de registre, 3889, per-
tanyent a Arts plàstiques, com
a capitell del ss. XIV-XV, pro-
cedent de Manresa, amb unes
dimensions de 35 x 28 x 28
cm, amb una ubicació actual
al magatzem de la Reforma.
Pel que fa a la seva història es
tracta d'un objecte recuperat
per l'equip de salvament del
patrimoni durant la Guerra
de 1936 i procedeix d'alguna
de les esglésies de Manresa.
Es tracta d'una col·lecció la-
pidària que es descriu com a
capitell de pilastra trilobulada,
decorat amb motius religio-
sos, on s'hi insinua la figura
d'un arcàngel i té restes de
pintura blanca a sobre. L'estat
de conservació és dolent.

Museu Comarcal de Manre-
sa. Número de registre, 4167,
com a clau de volta, classificat
com a Art, datat entre l'any
d'inici 1300 i el del final 1499
en els ss. XIV-XV procedent
de Manresa, amb unes dimen-
sions de 38 x 82 cm, treballat
amb tècnica de gres, ubicat
inicialment al magatzem ex-
tern de Ramon Sanllehi (com
a font d'ingrés 16151) i actual-
ment a la plaça de la Reforma.
Es tracta d'un objecte recupe-
rat per l'equip de salvament
del patrimoni durant la guerra
entre 1936 i 1939 i procedeix
d'alguna de les esglésies de
Manresa. És una col·lecció la-
pidària formalment anàloga a
MCM 4168, 4179 i 3739, que

^ Autor del reportatge, rebent les
explicacions de Francesc Vilà,
director del Museu Comarcal,
al magatzem municipal de
la plaça de la Reforma.

^ Elements gòtics del claustre
del Carme, que van aparèixer
durant les obres de construcció de
l'Alberg, i que es van fer servir pel
claustre nou. 1633, 1655, 1658.

està en un bon estat de conser-
vació.

Museu Comarcal de Manre-
sa. Número de registre 3664,
pertanyent a Arts Plàstiques,
com a pilars, datats entre els
segles XIV-XV. Procedència
Manresa, amb unes dimen-
sions de 131 x 46 x 40 cm, i
l'altre (29 x 46 x 42 cm) ubi-
cats al magatzem de la plaça
de la Reforma. Es tracta de
dos objectes recuperats per
l'Equip de Salvament del Pa-
trimoni durant la Guerra del
1936. Procedeixen d'alguna
església de Manresa, que

ingressen a través d'aquest
salvament, probablement en-
torn del 1936. Es tracta d'una
col·lecció lapidària, que està
associada als objectes: MCM
3661, 3662, 3663, 3665. És un
conjunt de sis peces de pedra
calcària (base, 4 fusts i capi-
tell) que formen una pilastra
d'església gòtica. Consta de
tres motlures, que han estat
rebaixades entre motllura
i motllura. Els capitells són
decorats amb fulles d'heura.
Àbac amb quadrets. Tenen
restes de pintura vermella a la
motllura central superior. Es-
tan ben conservats.

Comentari:

Una de les peces que més
destaquen són els àbacs, que
es situaven sobre el capitell,
arreu. Molt semblants als de
les Caputxines. Una col·lecció
municipal que ja estava al
Museu a finals del XIX. De
ben segur, estan relacionats
amb aquests capitells de Vall-
daura, Sant Domènec i Carme.

La música del «Música i Romànic 2018»

Albert Galbany Gimenez

Fotografies de Josep Llobet i Sussí Garcia

Com és habitual en el nostre cicle la música espiritual va omplir els temples romànics de la comarca i més enllà. Com sempre, l'espiritualitat des d'un punt de vista obert i amb diversitat d'estils. Vam començar amb un concert de música antiga, el va seguir un de noves músiques, un tercer de caràcter més clàssic i finalment va tancar el cicle un concert de músiques del Món.

Ardit Ensemble

Aquesta és una formació integrada sobretot per doctors i doctorands estudiosos i amants del món antic i medieval.

D'ençà de la seva formació, Ardit Ensemble ha realitzat concerts en actes tant de caire acadèmic com de difusió, amb l'objectiu de poder atansar el patrimoni medieval musical i textual, cristià i jueu, sacre i profà, a tots els públics. El projecte més important en què han treballat és precisament el que ens van oferir a la basílica de Sant Vicenç de Cardona el 28 d'abril i que va ser el que va iniciar el cicle d'aquest any: *Ordo Virtutum*. Es tracta d'una obra composta a mitjans del segle XII per Hildegarda de Bingen, una obra teatralitzada i amb una música repetitiva i constant que aporta en general un estat de pau, amb una música que posa llum a la foscor d'uns textos que mostren l'eterna pugna entre llums i ombres, entre el bé i el mal. Hildegarda de Bingen és i va ser un personatge controvertit, aquesta abadessa benedictina alemanya que va viure al s.XII tenia una forta personalitat i destacava en diversos camps,

com la botànica, la poesia, la filosofia i la música. Va ser una mística il·luminadora i una feminista avançada. Hi ha coses que potser no cal dir perquè realment no són importants però són interessants, i és que hi ha qui diu que sembla probable que entre les plantes que Hildegarda cultivava al seu jardí i farmàcia n'hi havia que l'ajudaven a entrar en els estats alterats de consciència. També es parla de la seva homosexualitat i no deixa de ser curiós que d'ella vingui la primera descripció escrita de l'orgasme. En fi, que si teniu ganes de conèixer millor el personatge, se n'han fet algunes pel·lícules, (alguna disponible gratuïtament a YouTube) cap de realment bona, d'aquesta dona tan interessant.

D'Atzar

és un trio que ens va proposar a l'església de Balsareny un concert molt particular i interessant, fusionant músiques a cavall entre el jazz, el flamenc i algun toc oriental, tot plegat amb un so molt mediterrani. Una música fresca i contemporània, diametralment oposada al primer dels concerts.

Assumpta Mateu i Gregori Ferrer

L'aclaparadora veu de l'Assumpta juntament amb les mans d'en Gregori al clavicèmbal o l'acordió, ens van oferir un programa de cançons tradicionals i de la terra, així com de compositors clàssics

com Mozart i Brahms. Els intèrprets van captivar una església plena d'un públic corprès per la potència i delicadesa alhora de la veu de la soprano. Va ser un concert llarg, d'una hora i mitja, amb una pausa al mig, poc habitual al nostre cicle, amb el pretext de millorar el so del clavicèmbal.

Christos Barbas & Guillermo Rizzotto

Aquest duet integrat per un músic grec i un d'argentí ens va oferir un concert amb una música molt refinada amb estils diversos, però amb un so homogeni embolcallat per la magnífica acústica de l'església de Sant Pere de Boixadors. Entre les composi-

cions que vam poder gaudir hi trobem música tradicional de Grècia o l'Argentina, composicions pròpies i música clàssica de Turquia. Cal destacar temes propis de la mística sufi amb el so de la flauta "ney", amb una composició que sona en la litúrgia dels dervixos giròvags*, en la qual s'acosten a la mística a través de la música i la dansa.

Per acabar, m'agradaria precisar alguna cosa, i és que com heu vist, he parlat més d'alguns grups que d'altres. Això es deu al fet que considero que per la revista que ens ocupa i pel tema històric, algun concert dona més a parlar i a debatre però cal dir que musicalment tots els concerts van ser interessants i de bon nivell, i parlant amb el públic i assistents es corrobora que els gustos són diversos. De nou, i per novena vegada, cal proclamar i celebrar l'èxit del nostre «Música i Romànic». Gràcies per ser-ne participants

Sant Vicenç de Cardona

Laura de Castellet

Fotografies de Josep Llobet
i Jordi Preñanosa

La casa vescomtal d'Osona es va establir a Cardona a mitjan segle X, on al cap de poc va aconseguir el monopoli de la sal i va iniciar una política de control del territori; un cop consolidats els recursos, la defensa i la població, va invertir els seus esforços en transformar un castell fins aleshores amb funcions militars en la seva residència senyorial, i l'església castral en la seu d'una canònica al servei de la noblesa local. També en va impulsar la fama com a punt de pelegrinatge, per tal de generar dinàmica i prestigi a Cardona, aprofitant la situació estratègica del comerç de sal i les vies de comunicació derivades. L'església del castell de Cardona es va construir amb una rapidesa que indica l'interès de la família i la fa-

cilitat de destinar-hi recursos.

Com que les informacions històrica i arquitectònica bàsiques es poden trobar a qualsevol manual, la visita que es va fer prèviament al concert va consistir en conèixer els espais de l'església amb la mentalitat simbòlica del Romànic. Vam començar a la Galilea, on des de fa ben poc s'hi pot veure una restitució del conjunt pictòric: una Majestat central i un programa cristològic amb la intenció d'aportar al visitant vingut d'arreu una reflexió sobre la Redempció, més que no pas dirigit a una feligresia local a qui s'hagués pogut il·lustrar sobre Sant Vicenç. Després d'observar i aprendre aquest missatge el pelegrí no entrava immediatament al temple, sinó que pujava a la tribuna superior per una portella lateral: aquest cos occidental amb porxo i tribuna també apareix, a principis del s. XI, a les Catedrals de Vic, Girona i Urgell, i tot i que amb el temps i les diver-

ses adaptacions litúrgiques assumí diverses funcions, inicialment responia a un espai previ al temple destinat a la contrició i preparació prèvia del cristià fent aquesta ascensió a una Jerusalem celestial, una tribuna que deuria disposar d'elements simbòlics i ornamentals, a més d'estímul sensorials com podrien haver estat cants o encens. No és estrany que la millor visió de l'interior de l'església sigui des d'aquí dalt. El pelegrí tornava a baixar per una altra escala i portella a l'atri, on, ara sí, estava preparat per entrar a l'interior: després d'aquests potents missatges, la portalada és austera.

La deambulació dins la nau es feia pels passadissos laterals, deixant l'espai central a la pregària o a la litúrgia, per tal d'accedir a la cripta pels laterals de l'escalinata (l'escala central d'accés és post-medieval). Dins la cripta es reproduceix de nou un espai deambulatori lateral, mentre que al

centre hi deuria haver les relíquies que atreïen els fidels: la cripta va ser durant anys capella de Sant Jaume, fet que indica que la família vescomtal no va escatimar en invertir en unes relíquies de l'Apòstol a les quals, de ben segur, els pelegrins s'encomanaven en el seu camí cap a Compostel·la, dirigint-se després a l'Hospital de Sant Jaume que hi havia a la vila. La intimitat de la cripta, tant sonora com visual, reforça aquesta experiència interior, mentre que la presència de dos arcosolis preparats per a acollir sengles osseres revela com, a l'inici, aquí es deuri honorar també les despulles dels vescomtes fundadors de la canònica.

Se surt de la cripta per la porta i escala oposades, per seguir per l'altre passadís lateral pel qual s'ha vingut. En altres esglésies de pelegrinatge aquest circuit es fa en un cambril superior o, sobretot, en un deambulatori a l'absis, darrera l'altar; la orografia encimbellada i estreta pròpia del castell de Cardona deuria obligar de fer aquest circuit amb una solució en dos pisos, que permet, d'altra banda, disposar d'un sòcol sòlid a llevant de l'església i allargar-la sobre la costa del talús. En qualsevol cas, la contínua circulació de pelegrins podia conviure així amb els oficis quotidians

de la comunitat de canonges, que accedien per l'escalinata als seus seients disposats a les fornícules del presbiteri.

Amb aquests usos de l'espai, les millors acústiques de l'església són precisament al presbiteri, la tribuna i la cripta, allà on originalment es cantava. El transsepte, on en

altres propostes musicals la polifonia ressona excessivament per l'alçada i fa que un concert simfònic sigui difícil d'escoltar, va resultar tanmateix un espai molt adequat per al cant monòdic d'Hildegarda de Bingen, una música pensada per a un espai segurament no gaire diferent d'aquest.

Església parroquial de Santa Maria de Balsareny

Ramon Carreté i Parera

Fotografia de Sussi Garcia

Documentada el 1009 en una compravenda d'una casa prop de l'església de Santa Maria, que el vicari comtal Guifré de Balsareny i la seva muller, Ingilberga de Besora, compren a un prevere de nom Ermenric. Apareix documentada com a parròquia el 1032. La construcció romànica ha estat datada cap al 1295, bé que amb prou feines se n'aprecien vestigis: una part del mur de tramuntana es pot veure des de l'adjacent Casal Verge de Montserrat, i a la façana es distingeixen els afegits de les naus laterals i l'alçada que devia tenir la romànica, per una arcuació tapada on devia haver-hi la campana i una finestra també tapada. Així mateix es veu la forma d'una portada més alta que l'actual, amb

arc apuntat, tapat. L'església era d'una sola nau i l'absis devia ser més o menys a l'actual presbiteri.

Va ser modificada i engrandida al segle XVII, amb l'afegit de dues naus laterals. Algunes claus de volta d'aquestes naus estan datades del 1611, 1644 i 1675. També la primera campana documentada al llibre de Baptismes data de 1648. Aquesta campana es devia fondre durant el setge de Balsareny pel carlí Comte d'Espanya el Nadal de 1838, ja que en trobem dues altres de batejades el 1841 i 1843. Aquestes, al seu torn, es van fondre durant la Guerra Civil de 1936-39; el 1950 es van inaugurar les campanes actuals.

A finals del segle XVIII, el rector Roc García de la Enzina —que va erigir també el pont sobre el riu Llobregat— va construir una rectoria al davant de l'església, amb la qual es comunicava per un accés directe. L'any 1883, al fons de la nau de tramuntana

es va construir la “Capella Fonda” o del Santíssim, i es va fer l'actual sagristia. Tant la rectoria com els altars i retaules barrocs foren destruïts el 1936.

Al costat sud de l'església hi havia el cementiri parroquial, fins l'any 1896 en què es va inaugurar el municipal; el cementiri vell es va conservar, però, fins cap al 1930, en què s'hi va fer l'Escola Parroquial Sant Josep, que va funcionar fins al 1974; avui hi ha la Llar parroquial. I al costat de tramuntana, el 1945 s'hi va construir l'hospital Casal Verge de Montserrat, actualment residència, gràcies al patrocini de l'empresari Ricard Viñas i Geis i a la iniciativa del rector Esteve Verdager i Moret.

Amb la remodelació de després de la Guerra Civil es van obrir les dues portes laterals, que avui s'hi pot admirar el Crist Jacent, talla en fusta del poeta i escultor penedesenc Josep Cañas i Cañas (1905-2001).

L'església i la sagrera de Sant Fruitós

Jordi Julià i Serra
Col·lectiu de Recerca Històrica de Sant Fruitós de Bages

Fotografies de Joan Badia i Sussi Garcia

La primera notícia que es té de “Sant Fruitós” és la venda d'un molí el 942 en el riu “Sancto Frictoso”, que és el Riu d'Or, on hi hauria l'església de Sant Fruitós, una de les més antigues del terme.

En l'acta de restitució de dotació de Santa Maria de Manre-

sa (990), consta que l'església de Sant Fruitós depenia de la parròquia de Manresa.

Sembla que l'església de Sant Fruitós va ser fundació senyorial de la família Calders i posteriorment en dues donacions (1075 i 1086) va passar sota domini de Sant Benet de Bages. L'església fou substituïda en el segle XII per una altre amb volta de canó.

Durant els segles XVI i XVII la vila de Sant Fruitós es va expansionar triplicant els focs que hi havia després de la pesta negra. Es va ampliar

el clos emmurallat construint nous carrers entorn de l'antiga vila i, sobretot a partir del segle XVII al llarg del camí real de Vic. És per aquest fet demogràfic que es va fer l'ampliació de l'església romànica, acabant-se el 1693. És va construir el creuer amb nou presbiteri i l'obertura de les capelles al costat de la nau. També és d'aquesta època el campanar de torre.

La façana principal està orientada a ponent. El portal és de mig punt, obrat amb dovelles dobles. Sobre el portal hi ha un petit rosetó i, a sobre d'aquest, un finestral. Al cantó NW s'alça el campanar de torre quadrada i rematat per dues voltes ogivals entrecruades.

Durant el segle XVII tenim notícies de la construcció de dos retaules, un de Francesc Gomar, d'Igualada, i el de l'altar major, de Francesc Grau de Manresa. Posteriorment se'n va comprar un altre. Actualment no queda cap retaule, un d'ells fou venut a Anglaterra a finals del segle XIX i pel juliol del 1936 es van cremar els altres.

El 1965 i 1966 durant la construcció del nou presbiteri i l'altar major es pogué constatar per fragments de pedres circulars enterrades sota el paviment de l'antic presbiteri que aquestes serien les que coronaven l'absis de la primera

església romànica. Ho sabem per les notes escrites per Mn. Suñer, rector, ja que no se n'ha trobat cap fotografia. Seria molt interessant fer excavacions per retrobar els orígens de l'església.

La sagrera és l'espai al voltant de les esglésies i que es considerava territori sagrat. El terme apareix esmentat en diversos concilis visigòtics que fixen la distància d'inviolabilitat de trenta passes al voltant d'esglésies i cementiris. No va ser fins a les Constitucions de Pau i Treva a Catalunya, promogudes pel bisbe Oliba, cap el 1030, que les sagreres esdevenen veritables nuclis permanents d'habitació.

Inicialment només servien per acollir els sagrers, petits edificis on es premsava, fermentava i es guardava el vi i possiblement també podien servir com a graners amb sitges per guardar-hi el gra de la collita. Posteriorment es transformaren en vivendes.

La Sagrera comença a documentar-se al terme de Sant Fruitós a partir de 1035 (Sant Iscle, sagrer amb cups i tones), 1065 (Sant Fruitós, donació d'una casa i un cortal a l'església de Santa Maria de Lluçà), Sant Jaume d'Olzinelles (1121), Santa Maria de Claret (1130), Sant Genís de la Vall dels Horts

(1135) i la Vilella de Sant Benet (1149).

L'existència d'un nucli de població al voltant de l'església es documenta a partir del 1038, en què s'esmenta la parròquia, a la Fàbrega, sota la vila; la sagrera entorn de l'església es documenta l'any 1063 i el cementiri el 1075. Segurament que fins a finals del sXII aquesta Sagrera només foren un grup de cases disperses prop de l'església.

De mica en mica les segreres es van anar fortificant. A Sant Fruitós eren un seguit de cases unides les unes amb les altres que donaven la volta a la plaça de l'església on hi havia el cementiri i un o dos carrers. Les parets de les cases no tenien obertures a les parts baixes, de manera que feien de muralla. L'accés a la Sagrera es feia mitjançant un conjunt de portals dels que només se'n conserva un. No és fins a comencements del sXIV (1302) que no tenim notícia de les muralles de SFB en què es diu que Sant Fruitós és un lloc murallat.

Amb la Pesta Negra (1348) van desaparèixer viles i sagreres. Només van quedar les vilelles de Sant Fruitós i la de Sant Benet, aquesta última va desaparèixer durant la guerra civil de 1462-1472.

El nom del poble de Sant Frui-

tós de Bages, prové de les relíquies del bisbe màrtir tarragoní "Sant Fruitós", que es conservaren en aquest indret fins el segle XIV. L'any 1372 la ciutat de Manresa volgué enriquir l'altar de la Seu d'algun tresor espiritual, i prengué -no pas sense l'oposició dels veïns de Sant Fruitós- les relíquies del sant, juntament amb les de Santa Agnès i Sant Maurici. El 1062 ja s'esmenta l'altar de Sant Maurici però del de santa Agnès no en tenim constància fins el 1370, dos anys abans del trasllat de les relíquies de Sant Fruitós, Sant Maurici i Santa Agnès a la Seu de Manresa.

Encara avui es recorda, aquella dita popular que diem els santfruitosencs, als manresans:

"Manresans, lladres, pillos i gormands, que ens heu robat los cossos sants: Sant Fruitós, Santa Agnès i Sant Maurici gloriós". I aquests ens contesten: "Forasters, potiners que els tenieu guardats en galliners..."

Castell de Boixadors i església de Sant Pere

Francesc Gasol i Pujol

Fotografia de Sussi Garcia

Quan s'arriba a aquest indret de l'Anoia, ens adonem de com d'espectacular és el conjunt que formen el Castell de Boixadors i l'església, sota l'advocació de Sant Pere, situada just a la vora. Des de ben lluny, podem observar que es troben dalt d'un turó que domina tot l'entorn fent possible el domini visual de les comarques d'Anoia, Bages, Segarra i Solsonès, amb Montserrat com a teló de fons.

El terme és situat en un sector de frontera, fent que el seu caràcter vingui marcat pel castell, que va ser un dels de la marca de Segarra i centre de la baronia de Boixadors, que al segle XV era coneguda amb el nom de varvassoria de Boixadors. El poble de Boixadors, juntament amb la Fortesa, la Llavinera, la Querosa i Sant Pere Sallavinera -la

capital- formen el municipi, amb diverses masies aïllades separades dels nuclis de població. Sant Pere Sallavinera és la població que dona nom al municipi.

El Castell de Boixadors el trobem a la població del mateix nom. És esmentat per primer cop en un document del 1014 i actualment en resta la torre mestra al costat de diverses dependències annexes, una de les quals és - ja esmentada en el primer paràgraf- l'església romànica de Sant Pere de Boixadors. La seva construcció està datada al segle XI, però va ser ampliada i modificada als segles XIII i XVII, i restaurada entre els anys setanta i vuitanta. En tot i així, al segle XIX, aquesta església va perdre les seves funcions parroquials. Des de l'any 1123 va ser senyorejat per la família dels Boixadors. Al 1425, Ramon Berenguer de Boixadors va morir sense descendència i la baronia va passar a una branca de la família Foixà. Els Foixà-Boixadors van man-

tenir la baronia fins a la fi de les senyories jurisdiccionals, al segle XIX. El document més antic que fa referència a l'església és del 1015, i al segle XII ja apareix dins la relació d'esglésies del bisbat de Vic.

Del castell resta la torre rodona mestra, una sala coberta amb un arc de diafragma apuntat, i les restes de la casa senyorial. També són remarcables la cúpula interior de la torre, la volta de la cisterna, diversos finestrals, i una sala que no conserva el sostre però on es poden veure els arrencaments dels arcs apuntats que aguantaven la volta. Connectada a través d'un portal del castell hi trobem l'església, i per l'altre costat de la mateixa fortificació hi ha les restes d'una important necrópolis. Per la part de fora pot apreciar-se, a més del gran portal adovellat, una finestra polilobulada en una de les parets laterals, i una finestra més gran damunt del portal, que fa pensar en una reforma realitzada als segles XVII i XVIII. Cal fer esment, també, de l'interessant accés que condueix cap a un sòtan.

El conjunt de l'església i el castell de Boixadors va ser declarat bé d'interès cultural el 1949. Un cop cedit a l'Ajuntament de Sant Pere Sallavinera, des del 1971, la Diputació de Barcelona, hi ha portat a terme diverses campanyes de restauració.

INFORMACIONS DIVERSES

Canvis a la junta

Us fem saber que el 30 de juny del present any 2018, el nostre amic, tresorer, i membre de Junta de l'Entitat, Sr. Gene Costa, va decidir, després d'un temps de reflexió, presentar la seva dimissió irrevocable com a membre de Junta dels AARB.

La Junta de l'entitat vol mostra-li el seu agraïment i reconeixement per la seva feina durant tots aquests anys.

† Ens ha deixat la Maria Tatjé i Serrat

El passat dia 3 de juny vàrem rebre la trista notícia de la mort per malaltia de la nostra sòcia Maria Tatjé i Serrat (q.e.p.d.), esposa del també soci nostre Lluís Grifell, bona amiga i bona col·laboradora de la nostra entitat, sempre disposada a ajudar en tot allò que calgui.

Trobem a faltar la teva companyia i el teu suport.

Rep una forta i sincera abraçada per a tota la teva família.

La Junta dels AARB

Donacions a la biblioteca dels AARB

Us fem referència de les donacions de diferents llibres rebuts aquests últims dies a la Biblioteca dels Amics de l'Art Romànic del Bages.

El Sr. Nèstor Fullà i a la Sra. Anna Maria Bohigas han fet donació als AARB d'una col·lecció completa de tots els volums de la Catalunya Romànica d'Enciclopèdia Catalana.

La Sra. Elionor Vilanova (Viuda del Sr. Francesc Junyent), ens ha fet donació de 27 llibres de temàtica d'història i d'art, sobretot d'art romànic, de la col·lecció particular que tenia el nostre company de junta Francesc Junyent.

CASTELLGALÍ, MÉS DE MIL ANYS D'HISTÒRIA, Autor: Jordi Suades i Marigot, obsequi de l'Ajuntament de Castellgalí.

SEGUINT LA RESTAURACIÓ DE SANT BENET DE BAGES, Autor: Josep Maria Esquius i Prat, obsequi de l'Ajuntament de Sant Fruitós de Bages.

Visita'ns i clica

28.04.18

Música i Romànic 2018 Sant Vicenç de Cardona

Visita guiada a càrrec de Laura de Castellet
Concert a càrrec d'Ardit Ensemble

Fotografies de Jordi Preñanosa i Sussi Garcia

Fotos d'activitats

12.05.18
Música i Romànic 2018
Església parroquial
de Balsareny
Visita guiada a càrrec de Ramon Carreté
Concert a càrrec D'atzar

Fotografies de Sussi Garcia

27.05.18
Música i Romànic 2018
Església de Sant Fruitós
Visita guiada a càrrec de Jordi Julià
Concert a càrrec d'Assumpta Mateu & Gregori Ferrer

Fotografies de Sussi Garcia

10.06.18 Música i Romànic 2018 Castell de Boixadors i església de Sant Pere

Visita guiada a càrrec de Montserrat Noguera

Concert a càrrec de Christos Barbas &
Guillermo Rizzotto

Fotografies de Sussi Garcia

Del 2 al 8.07.18 Viatge d'estiu a la Llombardia (Itàlia)

Fotografies de Imma Correro
Cabrera i Margaret Coll

22.06.18

Presentació llibre: "Seguint la restauració de Sant Benet de Bages" de Josep M. Esquius

Fotografia de Sussi Garcia

ACTIVITATS

Programa concerts Música i Romànic 2018

Dissabte 28 d'Abril de 2018 a Sant Vicenç de Cardona (Castell)

Visita guiada a les 18.30 h a càrrec de Laura de Castellet

Concert a les 19.00 h. a càrrec del grup Ardit Ensemble

Dissabte 12 de Maig de 2018 a l'església parroquial de Balsareny

Visita guiada a les 18.00 h a càrrec de Ramon Carreté

Concert a les 18.30 h. a càrrec del grup d'Atzar

Diumenge 27 de Maig de 2018 a l'església parroquial de Sant Fruitós de Bages

Visita guiada a les 18.30 h a càrrec de Jordi Julià

Concert a les 19.00 h. a càrrec de Assumpta Mateu & Gregori Ferrer

Diumenge 10 de Juny de 2018 al Castell de Boixadors i església de Sant Pere

Visita guiada a les 18.30 h a càrrec Montserrat Noguera

Concert a les 19.00 h. a càrrec de Christos Barbas & Guillermo Rizzotto

Viatge d'estiu a la Llombardia (Itàlia)

Dates del 2 al 8 de Juliol (ambdós inclosos)

Autocar una nit a Annecy, prop de Niça, i una altra nit als voltants de Niça al tornar). Possibilitat Avió: directament a Milà.

Hotel al centre de Milà, de mitjana-alta categoria.

Itinerari

Dia 2 de juliol

Manresa - Valance - Grenoble - Annecy. (766 km)

Dia 3 de juliol

Annecy - Chamonix - Milà (337 km)

Dia 4 de juliol

Milà - Como - Varese - Milà (180 km)

Dia 5 de juliol

Milà - Bèrgam - Milà (114 km)

Dia 6 de juliol

Milà

Dia 7 de juliol

Milà - Pavia - Nice. (346 km)

Dia 8 de juliol

Nice - La Jonquera - Manresa (682 km)

Presentació de llibre

Divendres 22 de juny de 2018 a les 19 h.

Lloc: Sala d'actes del Centre Cultural el Casino de Manresa

"Seguint la restauració de Sant Benet de Bages"

Autor: Josep Maria Esquius i Prat

Podeu consultar tots els butlletins a la nostra pàgina web

www.aarb.cat

Els Amics de l'Art Romànic del Bages,
estem buscant Socis que vulguin col·laborar
amb la nostra Entitat.

Interessats, podeu contactar amb nosaltres mitjançant
el correu de l'entitat: aarb@aarb.cat.

Agraïts per endavant !!!

La Junta dels AARB

Visita'ns a:

facebook

www.printdossier.com

BORN, 6 - 08241 - MANRESA - 93 872 48 88
manresa@viatgesmasanes.com
www.viatgesmasanes.com

